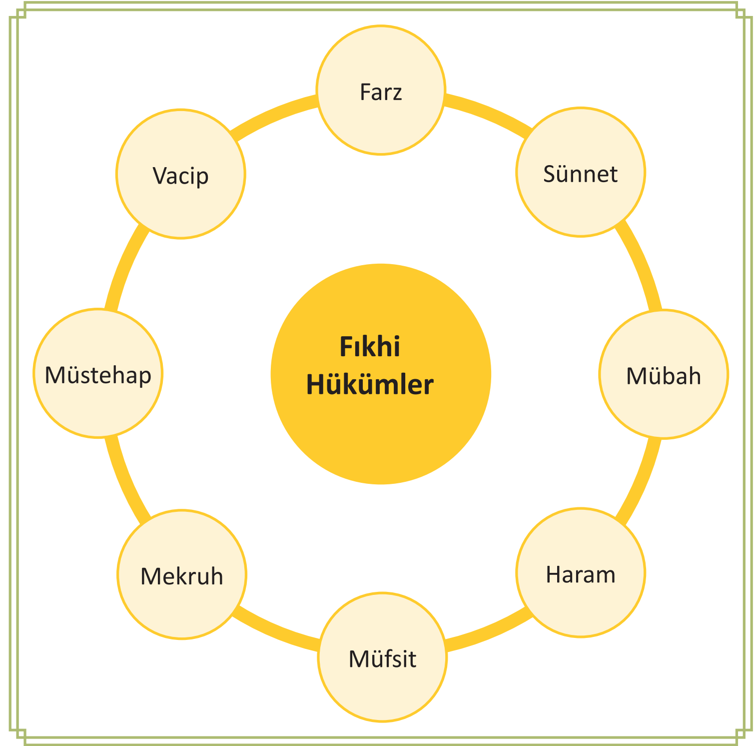

2.2. Teklifi Hükümler: Ef'al-i Mükellefin

Teklîfî hüküm, kanun koyucunun mükelleften bir fiili yapmasını veya yapmamasını istemesi ya da onu yapıp yapmama arasında serbest bırakmasıdır. Bunun için insanların davranışları ile ilgili hükümlere **"mükellefin fiilleri (efâl-i mükellefîn)"** veya **"fıkhi hüküm"** denir.

Şâri', bazen yapılmasını istediği bir şeyi "yap" şeklinde *olumlu* ve *emir kipi* ile ifade eder. **"Namazı kılınız, zekâtı veriniz ve rükû edenlerle beraber rükû ediniz."**[4] ayeti buna örnek verilebilir.

Bazen de terk edilmesini istediği bir şeyi "yapma" tarzında *olumsuz* ve *yasaklama* yoluyla ortaya koyar. **"Zinaya yaklaşmayınız"**[5], **"İçki ve kumardan kaçınınız"**[6]ayetleri olumsuz talebin örnekleridir.

Şâri', bazen herhangi bir olumlu ya da olumsuz talepte bulunmadan *serbest* bırakarak hüküm koyar. **"...De ki, helal ve temiz olan bütün şeyler size helal kılındı."**[7]ayeti, Şâriin serbest bırakma yoluyla ortaya koyduğu hükmün bir örneğidir. **"Allah alış-verişi helal, faizi haram kıldı"**[8]ayetinde ise hem serbest bırakma hem de yasaklama hükmü beraber ifade edilmiştir.

Ef'al-i mükellefin (mükellefin fiilleri) olarak meşhur olan fıkhi hükümler şunlardır:

Farz: Şâri tarafından bağlayıcı bir şekilde ve kesin delil ile emredilen ve ifade ettiği anlamda tereddüt bulunmayan eylemlerdir. Farzlar, başka anlama gelme ihtimali bulunmayan ayet, mütevatir veya meşhûr hadis gibi kesin delillere dayanır.

Farzın yapılması kesin olarak gereklidir. Farzı terkeden ağır cezayı haketmiş olur; farz olduğunu inkâr edenin dinden çıktığına hükmedilir. Cuma namazı, Ramazan orucu, namaz hac ve zekât gibi ibadetler Kur'an'da yer alan farz hükümlerdir. Beş vakit namazın farz olduğu, hangi namazların farz olarak kılınacağı ve rekât sayıları, Cuma namazının şartları ile zekâta, oruca, hacca ve kurbana ait detaylı hükümler ise sünnet tarafından belirlenmiştir.

ÖRNEKLER BULALIM

Aşağıdaki başlıklara uygun örnekler bulunuz:

- Vakti belli olan farz:
  - Beş vakit namaz

- Vakti belli olmayan farz:
  - Zekât

  ----

4 Bakara suresi, 43. ayet.
5 İsra suresi, 32.ayet.
6 Mâide suresi, 90. ayet.
7 Mâide suresi, 4. ayet.
8 Bakara suresi, 275. ayet.

Farz; mükellefe göre, farz-ı ayn ve farz-ı kifâye olmak üzere ikiye ayrılır:

FARZ-I AYN	FARZ-I KİFAYE
Mükellef olan her Müslüman'ın kendisinin yerine getirmesi gerekli olan farzlardır.	Mükelleflere ayrı ayrı değil, topluca emredilen fiillerdir. Müslümanların bir kısmı bunları yerine getirince diğerleri sorumluluktan kurtulur. Farz-ı kifayenin sevabı yalnız onu işleyenlere aittir. Toplumda, bu farzı kimse yerine getirmezse, bütün toplum günahkâr olur.
Beş vakit namazın farzlarını kılmak ve Ramazan orucunu tutmak farz-ı ayndır.	Cenaze namazı kılmak, şâhitlik yapmak, insanların ihtiyacı olan sanatları ve ilimleri öğrenmek ve Kur’an-ı Kerim’i ezberlemek farz-ı kifâyedir.

BİLGİ KUTUSU

Bir farzı belirlenen vakit içerisinde yerine getirmeye “edâ” denir. Vaktinde yerine getirilmeyen farz mümkün olan en kısa zamanda yerine getirilmelidir ki buna da “kaza” denir. Vaktinde kılınamayan farz namaz ve Ramazan günlerinde tutulamayan oruç, sene içerisinde ve en kısa zamanda kaza edilmelidir. Edâsı farz olan bir yükümlülüğün kazası da farzdır.

Vacip: Allah (c.c) veya Resûlü tarafından yapılması kesin olarak istenilen ancak dayanağı farz kadar kesin olmayan (zanni) fiillerdir.

Fiilin dayanağının farz kadar kesin olmaması, bazen dayandığı delilin bize gelişi kesin olsa da, yoruma müsait olmasından kaynaklanır. Bazen de delilin kesin olmayışının sebebi, bize gelişinin kesin yolla olmayışındandır. Fıtır sadakası vermek, Kurban Bayramı'nda kurban kesmek vacibin bazı örnekleridir.

Kur’ân okunmadan kılınan namaz geçersiz olur. Çünkü;

...فَاقْرَؤُوا مَاتَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْاٰنِ...

“...O hâlde Kur’ân’dan kolayınıza geleni okuyunuz...”[9] ayeti, namazda Kur’ân’dan bir miktar ayetin okunmasının (kıraat) farz olduğuna işaret etmektedir. “Fâtiha suresini okumayanın namazı olmaz.”[10] hadisi ise emir ifade etmektedir ama yoruma açıktır. Nitekim bu hadis, “Fâtiha suresi okunmadan kılınan namaz hiç geçerli değildir” şeklinde yorumlanabildiği gibi, “Fâtihasız namaz tam ve mükemmel olmaz.” diye de anlaşılmıştır. Bu sebeple söz konusu delilin bize gelişi kesin olsa da yoruma müsait olması onun delaletinin kesinliğini engellemektedir.

Hanefî mezhebine göre Kurban kesmek vaciptir..

9 Müzzemmil suresi, 20. ayet.
10 Ebû Davud, salat, 136.

Farz kavramını vacip kavramının üzerinde kesin emir anlamında kullanmak, Hanefî mezhebine ait bir durumdur. Diğer mezhepler farz ve vacibi aynı anlamda kullanmaktadırlar. Bu mezhepler Hanefîlerin vacip olarak kabul ettikleri hükümleri ya farz veya "müekked sünnet" olarak kabul etmektedirler.

Vacibin mükellef tarafından yerine getirilmesi gereklidir. Ancak vacibin inkârı, kişiyi dinden çıkarmaz.

YAZALIM

Farzla vacip arasındaki farkları aşağıda boş bırakılan yerlere yazınız.

1. Farzı inkâr eden dinden çıkar fakat vacibi inkar eden dinden çıkmaz.
2. --
3. --

Sünnet: Hz. Peygamber'in (s.a.v) farz ve vacip kapsamı dışında kalan yani kesin ve bağlayıcı olmayan ancak tavsiye ve örnek olma niteliği taşıyan söz ve fiillerinin genel adıdır.

NOT EDELİM

Sünnet-i hüdâ: Sünnetin müekked ve gayr-i müekked çeşidine "**Sünnet-i hüdâ**" da denilir. Peygamber efendimizin, ibadet olarak değil de âdet olarak devamlı yaptığı şeylere **"Sünnet-i zevâid"** denir. Zevaid sünnetleri terk etmek mekruh değildir. Ayakkabısını sağdan giymesi, soldan çıkarması gibi.

BİLGİ KUTUSU

Farz namazların cemaatle kılınması ve ezan okunması gibi dinin alametlerinden (şiar/şeâir) sayılan sünnetler toptan terk ve ihmal etmek dinin şiarlarına zarar vereceği için câiz görülmemiştir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise cezayı hak etmemekle birlikte kınamayı ve azarlamayı hak eder.

ÖRNEKLER BULALIM

Müekked ve gayr-ı müekked sünnetlere örnekler bulunuz.

Müekked Sünnet: Hz. Peygamber'in (s.a.v) devamlı olarak yaptığı veya sırf mecburi olmadığını göstermek için ara sıra terk ettiği fiillerdir. Bunlar bir anlamda dinî vecibeler için koruyucu ve tamamlayıcı nitelik de taşımaktadırlar. Bu sebeple önem bakımından farz ve vacipten sonra üçüncü sırada yer alırlar. Sabah,

öğle ve akşam namazlarının sünnetleri, ezan, kamet ve cemaatle namaz müekked sünnetlerdendir. Bu çeşit sünneti yerine getiren sevap kazanır. Terk eden ise ceza almaz ancak kınamayı ve azarlamayı hak eder.

Gayr-ı müekked sünnet: Hz. Peygamber'in (s.a.v) bazen edâ edip, bazen terkettiği sünnetlerdir. İkindi ve yatsı namazlarının ilk sünnetleri bunun örneklerindendir. Gayr-ı müekked sünnetlere, **"müstehab"** veya **"mendub"** adı da verilir. Bu gruba giren sünneti yapan sevap kazanır, terk eden kınama ve azarlamayı hak etmez.

Engelli insanlara yardım etmek müstehabdır.

Müstehab: Sözlükte güzel görülen, sevimli ve tercih edilen amel demektir. Hz. Peygamber'in (s.a.v) bazen işleyip, bazen terk ettiği, İslam âlimlerinin dini bakımdan uygun ve güzel bulup işlediği işlere "müstehab" denir.

Nafile namaz ve oruçların bir kısmı bu niteliktedir. İbadetlerin yapılışında; farz, vacip ve sünnetlerin dışında kalan bazı davranışlar müstehabtır. Sabah namazının, ortalık aydınlanıncaya kadar geciktirilmesi, sıcak mevsimde öğle namazının serin vakte kadar ertelenmesi, engelli bir kimseye yardımcı olmak müstehaba örnek verilebilir. Müstehabın yapılmasında sevap vardır, terkinde ise kınama yoktur.

Mübah: Mükellefin yapıp yapmamakta serbest olduğu fiillere "mübah" denir. "Helal" ve "câiz" kelimeleri de bu anlamda kullanılır. Örneğin, yemek, içmek, uyumak, yürümek gibi davranışlar mübahtır.

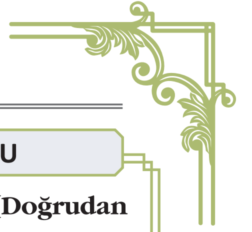
Mübahlık, yapılan bütün iş, söz ve davranışların aslını oluşturur. Bu, **"eşyada aslolan mübahlıktır"** prensibiyle ifade edilir. Bir davranış, esasen mübahtır. Din o konuda farklı bir hüküm getirmediği sürece de bu mübahlık devam eder. Bütün işlerin aslı mübah olunca yasaklama bunun istisnası olmuş olur. Örneğin temel prensip olarak yaratılan her şey helaldir. Ancak Allah (c.c.) domuz eti ve içki gibi bazı şeyleri yasaklayarak bunlardan istisna etmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Oruç tutmak aslı itibariyle meşru bir fiildir, fakat bayram gününde oruç tutmak haram kılınmıştır. Çünkü bu günlerde insanlar Allah'ın (c.c) misafiri sayılırlar. Ayrıca bayram sevincini birlikte yiyerek içerek yaşarlar. Oruç ise bu sevinci yaşamaya aykırıdır. İşte bu haricî unsur sebebiyle, bayramda oruç tutmak meşru sayılmamıştır.

Haram: Allah (c.c) veya Resûlü tarafından yapılmaması ve vaz geçilmesi kesin olarak istenilen fiile "haram" denir. Bir fiilin haram niteliğinde olabilmesi için ayet, mütevatir veya meşhur hadisle kesin ve bağlayıcı şekilde yasaklanması gerekir. Başkasının malını haksız yere yemek, adam öldürmek, evlilik dışı cinsel ilişki (zina), alkollü içki içmek, yalan söylemek, kumar oynamak, faiz dinin kesin haram kabul ettiği ve yasakladığı bazı fiillerdir.

Haramı yapmayan ve terkeden, mükâfat ve sevap kazanır, yapan ise âsî ve günahkâr olur. Haramı inkâr eden dinin sınırları dışına çıkar.

Haramın çeşitleri

İslam dininin "haram" diye nitelediği fiiller gözden geçirildiği zaman, her birinin pek çok zarar içerdiği görülür. Haram fiil, kötü olduğundan veya kötülüğü iyiliğinden daha fazla olduğu için yasaklanmıştır. Bu kötülük fiilin kendisindedir veya fiilin beraberindeki diğer hususlardandır.

Mekruh: Allah (c.c) ve Resûlü'nün hoş görmediği ve zarar veren fillere mekruh adı verilir. Hem haram hem de mekruh, yasaklanan ya da hoş karşılanmayan veya çirkin olan fiilleri ifade eder. Ancak haram; ayet, mütevatir veya meşhur sünnetle kesin ve bağlayıcı şekilde yapılmaması istenen fiili ifade eder. Mekruh ise; yine bu delillerle yapılmaması istenen fiilleri ifade eder. Fakat mekruh kabul edilen fiilleri anlatan delillerin ifade ettiği yasak, kesin ve bağlayıcı değildir. Bunun sebebi, yasağı bildiren delilin yoruma açık olmasıdır yani kesinlik ifade etmemesidir.

Mekruh ikiye ayrılır:

Tahrimen mekruh: Allah (c.c) ve Resûlünün, zanni bir delille kesin olarak yasakladığı fiillerdir. *Harama yakın mekruh* demektir. Örneğin, Peygamberimiz (s.a.v.) başkasının satın almak için müşteri olduğu mala aynı anda müşteri olmayı yasaklamıştır. Tahrimen mekruhu işlemek cezayı gerektirir, fakat bunu inkâr eden dinden çıkmaz.

Tenzîhen mekruh: Allah (c.c) ve Resûlü'nün kesin ve bağlayıcı olmayan bir üslupla yasakladığı fiildir. *Helala yakın mekruh* demektir. Namaz için mescide gidecek kimsenin soğan veya sarımsak yemesi bu çeşit bir mekruhtur. Bu yasağı bildiren deliller ilgili fiillerin yapılmamasının yapılmasından daha iyi olacağını bildirdiği için, bunlara helala yakın mekruh denilmiştir. Tenzihen mekruhu işlemek cezayı ve kınanmayı gerektirmez. Fakat bu kapsama giren bir şeyi yapan üstün, daha iyi ve faziletli olan şekle aykırı davranmış olur. Mekruh, dinen hoş karşılanmayan davranışlar olduğundan her iki mekruhu terk eden kimse de övgüyü hak eder.

Müfsit: Bir ibadeti bozan veya kısmen geçersiz kılan fiillere denir. Namaz esnasında konuşmak veya gülmek, oruçlu iken bilerek bir şey yiyip içmek ve abdestli iken uyumak veya bayılmak bu ibadetleri bozan davranışlardır.

Ayıplı mal satmak da alışveriş akdini kısmen geçersiz kılar. Bundan dolayı da her birine "müfsit" denilmiştir.

BİLGİ KUTUSU

Haram li-zâtihî (Doğrudan Haram)

Allah (c.c) ve Resûlü'nün geçici ve bir sebebe dayalı olmaksızın baştan itibaren kendi yapılarındaki kötülük veya zarardan dolayı haram kıldığı fiildir. Buna "bizzat haram" veya **"haram li-zâtihî"** denir. Zina, hırsızlık, ölü hayvan etini satmak doğrudan haramdır.

BİLGİ KUTUSU

Haram li-gayrihi (Dolaylı Haram)

Esasen helal olduğu hâlde, haram kılınmasını gerektiren bir durum sebebiyle haram kılınan fiildir. Buna **"haram li-gayrihi"** denir. Kendisine cuma namazı farz olanlar için Cuma vaktinde alış-veriş yapmak, bayram gününde oruç tutmak böyledir.

ÖRNEKLER BULALIM

Aşağıdaki başlıklara uygun örnekler bulunuz:

- Tahrimen Mekruh

  ....

  ....

- Tenzîhen Mekruh

  ....

  ....

EŞLEŞTİRELİM

Aşağıda teklifi hükümler ile bu hükümlerin tarifi karışık olarak verilmiştir. Hükümle o hükme ait tanımı eşleştiriniz.

1. Farz	(…) Şârinin mükellefi yapıp yapmamakta serbest bıraktığı fiiller
2. Vacip	(…) Şârinin yapılmamasını kesin ve bağlayıcı bir tarzda istediği fiiller
3. Sünnet	(…) Şârinin yapılmasını hoş karşılamadığı fiiller
4. Müstehab	(…) Şârinin yapılmasını kesin ve bağlayıcı bir tarzda istediği fiiller
5. Mubah	(…) Yapıldığında sevabı olan terkedildiğinde günahı olmayan fiiller
6. Haram	(…) İbadeti bozan fiiller
7. Mekruh	(…) Farz kadar kesin olmasa da Şârinin yapılmasını istediği fiiller
8. Müfsit	(…) Peygamberimiz (s.a.v.)'in yapıp ümmetine de yapmalarını tavsiye ettiği fiiller.

ÖRNEKLER BULALIM

Siz de örneklere benzer şekilde her bir teklifi hüküm için birer örnek bulunuz.

TEKLİFİ HÜKÜM	**ÖRNEK 1**	**ÖRNEK 2**
Farz	Oruç tutmak	
Vacip	Bayram namazı kılmak	
Sünnet	Dişleri misvaklamak	
Müstehab	Yaşlı birine yardımcı olmak	
Mubah	Yemek içmek	
Haram	Yalan söylemek	
Mekruh	Camiye kirli elbiselerle gitmek	
Müfsit	Namazda konuşmak	